

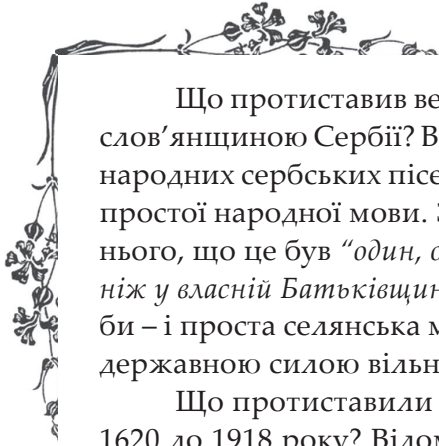
СЛОВО — МЕЧ ДУХОВНИЙ

Смерть і життя у владі язика

Біблія

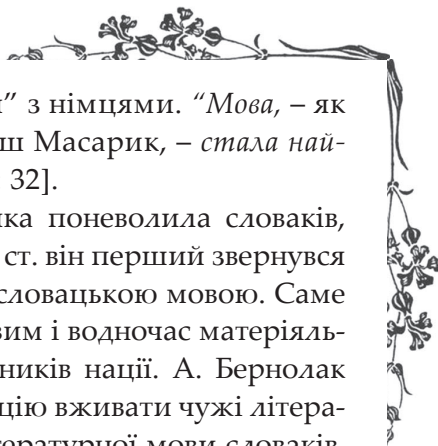
У Конфуція запитали: *“Якщо Повелитель покличе тебе керувати країною, з чого почнеш?”*. Учитель відповів: *“Із реформи мови”*. Щоб реформувати українську мову в Україні у всіх смислах цього слова – потрібно щонайменше дві речі: Конфуція та ментальну революцію... З огляду на сьогочасну українофобську та мовоненависницьку орду при центральній владі – Конфуція шукаймо у собі. Джерело ж ментальної революції – в усвідомленні мови як меча духовного: *“Є такі, що словами, мов мечем прошивають, а язик мудрих гоїть”* (Приповідки Соломонові). Мова яко меч – це сила екзистенційна – бо вона є самим життям; сила трансцендентна – бо вона духовна за своєю суттю; сила креативна – бо вона творить людину, націю, державу; сила психологічна – бо вона моделює поведінку нації і людини; сила політична – бо вона є владою над людським мисленням, сила – у кожному з нас, що живе з власної мови і ширить її, як світло.

Унікальність і феноменальність української ситуації у тому, що не держава була на сторожі мови, а мова забезпечила собою всі можливості, щоб відродити державу, поневолену впродовж шістьох століть. Теперішня квазідержавна кримінальної олігархії московського розливу змагається з озоном нашої землі – українською мовою. Вони приречені – бо законів природи не здолати і приклад цього – історії та особистості різних народів як одержимих змагань свого і чужого.

Що протиставив великий Вук Караджич захлинутій церковно-слов'янщиною Сербії? Він видав у Німеччині 1823–1824 рр. три томи народних сербських пісень – і тим відкрив закриті для сербів скарби простої народної мови. Знаменитий німець Якоб Гримм сказав про нього, що це був *“один, самотній чоловік... більше визнаний за кордоном, ніж у власній Батьківщині”*. Понад 60 років тяжкої і впертої боротьби – і проста селянська мова баби Сміяни від Вука Караджича стала державною силою вільної Сербії.

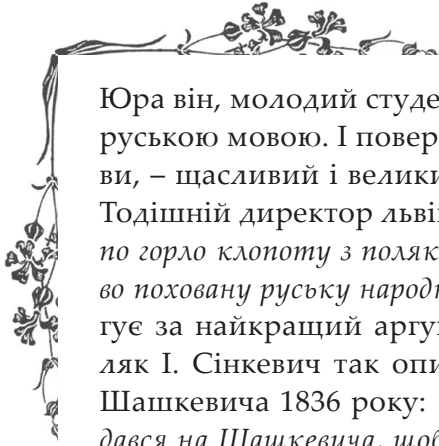
Що протиставили чехи трьохсотлітній німецькій окупації від 1620 до 1918 року? Відомий письменник Мілан Кундера зауважив: *“Відродження чехів як нації не заслуга військової сили або політичного таланту. Наріжний камінь тут – могутнє інтелектуальне зусилля, аби відновити літературну чеську мову”* [9: 6]. Боротьба чехів за свою тожсамість тривала від часів Яна Гуса, що реформував графіку, правопис і закріпив своїм авторитетом норму літературної мови. Однак чеська і далі залишалася побутовим засобом спілкування. Але прийшов Йосип Юнгман, який, згадавши приниження себе як носія чеської мови у німецьких гімназіях, – створив монументальний перекладний чотиритомовий чесько-німецький словник, урівнявши у правах мову-загарбницю з поневоленою чеською мовою [10: 94]. Як наслідок, чехи, у жорсткий спосіб позбувшись німців (завантажили у поїзди та відправили на їхню історичну батьківщину), стрімко прогресували. У двадцятих роках ХХ століття вони створили лінгвістичну празьку школу, постулатами якої стали: універсалізм мовних явищ на протигагу національному індивідуалізму, позаяк національний мовний індивідуалізм утвердився як аксіоматичне явище; стабільна потужність у сферах функціонування на протигагу затраченій силі на їхнє завойовання; перспективна спрямованість на протигагу інтравертному спогляданню і сентиментальному замилюванню. Чехи звільнилися

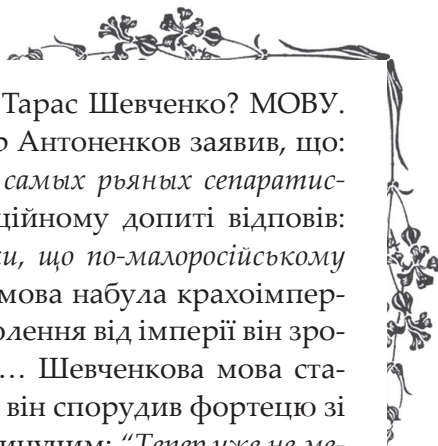
від комплексів недовіри і “вічної боротьби” з німцями. *“Мова, – як зауважив президент звільненої Чехії Томаш Масарик, – стала най-ефективнішим засобом побудови держави”* [2: 32].

Що протиставив Угорській імперії, яка поневолила словаків, Антон Бернолак? Наприкінці третини XVIII ст. він перший звернувся до словацького народу із закликом писати словацькою мовою. Саме мова, на його думку, здатна стати тим духовим і водночас матеріальним чинником, що об’єднує всіх представників нації. А. Бернолак остаточно зламав тодішню словацьку традицію вживати чужі літературні мови. Він заклав традицію власної літературної мови словаків, створивши прецедент, що мав вплив на всю Славію. Його наступника Людовіта Штура – кодифікатора народної словацької мови – з гордістю та певністю називають творцем словацької національної ідеології [4: 56–57]: для словаків факт ототожнення мовної і національної самосвідомості – аксіоматичний. Вже наприкінці XX ст., 1992 року, словацький письменник Владимир Минач писав: *“У нас спочатку завжди було слово. І подібно до цього біблійного слова, що стало творенням, словацьке слово найповніше виразило народну волю, було справою понад усі справи... Слово було єдиною зброєю, причиною і наслідком...”* [4: 61]. Ці слова письменник промовив після того, як на початку дев’ятих років XX ст. економічна ситуація у Словаччині різко погіршилася, і саме тоді словаки зосередили свої зусилля на вирішенні мовного питання – і як наслідок 1 вересня 1992 року після довгих митарств і домагань у Конституції Словацької Республіки словацькій мові надано статусу державної. Отож, мова, крім національно-інтеграційної, має визначальну державно-інтеграційну функцію.

Що протиставив Австрійській імперії і польським шовіністам Маркіян Шашкевич – той молодий чоловік, який подарував світові тезу: *“Замало знати – потрібно пережити”*? МОВУ. 12 лютого 1834 року на семінарських урочистостях і 14 жовтня 1836 року в церкві

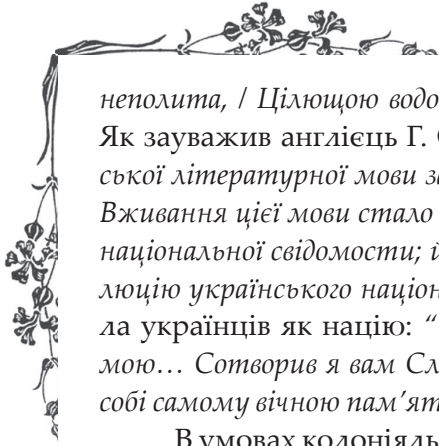

Юра він, молодий студент-семінарист, виголосив вперше промови руською мовою. І повернувся до семінарії, наче витязь із поля битви, – щасливий і великий. Мова і тільки мова робила його собою. Тодішній директор львівської поліції німець Пойман сказав: *“У нас по горло клопоту з поляками, а сі дураки хочуть воскресити замертво поховану руську народність”* [3: 309]. Таке обурливе зізнання слугує за найкращий аргумент суспільно-креативної ролі мови. Поляк І. Сінкевич так описав свої враження від промови Маркіяна Шашкевича 1836 року: *“Це розсердило мене так, що пів року я засідався на Шашкевича, щоб кинути його в канаву; якщо він був би загинув у моїх руках, я не уважав би цього за злочин, навпаки, якщо мене й були б повісили за вбивство, я уважав би себе за мученика за святу польську справу, а вбивство за заслугу...”* [12: 47–48]. Для українців-перевертнів, двох Левицьких – Михайла, митрополита, і Венедикта, ректора Львівської духовної семінарії і водночас головного цензора з руської мови, – підготовка альманаху “Зоря” (1834 р.), що був присвячений руській мові, і вихід у світ альманаху “Русалка Дністрова” (1837 р.) виявилися занадто загрозливими для австрійської імперії. Останній ухвалив рішення про заборону поширювати “Русалку Дністрову”. У протоколі допиту Маркіян Шашкевич сформулював головні наміри створення “Русалки Дністрової”: *“Я випробовував свої сили руською мовою, оскільки це моя рідна мова, яка значно відрізняється від мови церковної і великоросійської (московської), і хотів заложити наріжний камінь для її дальшого розвитку і тим самим зарадити нестачі руської літератури”* [3: 94]. Шашкевичів задум висловив і Іван Франко: *“В думках їх, а особливо у М. Шашкевича, росли і ясніли далеко ширші замисли: витворити одноцільну, полудневоруську мову і літературу і при їх помочі воскресити цілу полудневоруську націю до нового життя духовного і громадського”* [т. 29, с. 161].

Що протиставив Московській імперії Тарас Шевченко? МОВУ. Не випадково київський генерал-губернатор Антоненков заявив, що: *“Из праха Шевченко выродилась целая шайка самых рьяных сепаратистов”* [11: 7]. Сам Тарас Шевченко на поліційному допиті відповів: *“Вірші мої подобалися, можливо, тому тільки, що по-малоросійському написані”* [8: 214]. В його устах *“мужицька”* мова набула крахоімперної сили: як зауважив Іван Франко, для визволення від імперії він зробив більше, ніж десятки визвольних армій... Шевченкова мова стала невідворотною українською реальністю – він спорудив фортецю зі слів, у якій все решта стало вторинним і неминучим: *“Тепер уже не мечем наше народне право на вражих твердинях зарубане, не шпаргалами і печатьми супротив лукавства людського стверджено: у тисячах вірних душ українських воно на самому дні заховане і тисячолітніми споминками запечатане... Під корозгом Шевченковим ми ніби вернулись до домівки святої з чужої чужоземщини, і рідна словесність стала для нас службою Господу правди”* [6: 493].

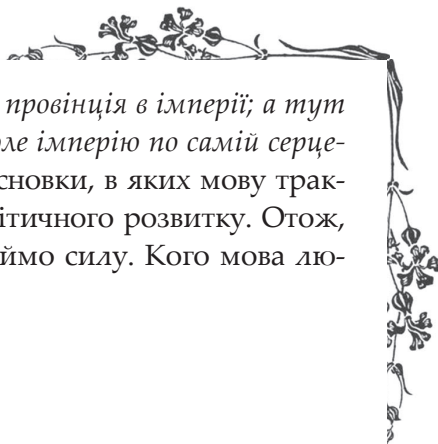
Шевченкова мовна концепція у простій тезі: *“...у їх народ і слово і в нас народ і слово”* [5: 440] – абсолютне ототожнення мови і народу як головного імперативу і двигуна сущого; аксіоматичне і природне відкидання неприпущеної зверхності над його народом та мовою; нерозуміння будь-якої підлеглості хоча б з огляду на факт лише верховної Божої правди; беззастережна оцінка історичного минулого як непростенної помилки Хмельницького й українських катів – Єкатери́ни, Петра, Ніколая I й усієї московщини чи польщини. Національна свобода для нього така природна, як життя. І ціна мови тотожна самому життю. Саме тоді, коли українська історія сягнула мінусово-критичної кульмінації, Тарас Шевченко запропонував країні абсолютний радикалізм і за формою, і за змістом – народну мову. Він безсумнівно, на відміну від своїх попередників, вірив у поневолену Україну: *“Нічим отверзуться уста, / Прорветься слово, як вода, / І дебрь-пустиня*

неполита, / Цілющою водою вмита, / Прокинеться..." ("Ісаєа. Глава 35"). Як зауважив англієць Г. Сетон-Вотсон, "формуванням визнаної української літературної мови завдячуємо йому більше, ніж будь-кому іншому. Вживання цієї мови стало вирішальною стадією у формуванні української національної свідомості; його творчість започаткувала всю подальшу еволюцію українського націоналізму" [1: 99; 8: 188]. Його творчість створила українців як націю: "...і Слово моє станеться в них силою неодолимою... Сотворив я вам Словом своїм вічну пам'ять, а самих вас учинив собі самому вічною пам'яттю міждо живими" (П. Куліш про Шевченка).

В умовах колоніального поневолення України і належності її Заходу та Сходу до різних імперій мова набувала виразного політичного і державницького характеру і була головним чинником етнічно-національної єдності. Колоніальний статус України стимулював поляризацію суспільства через одночасну асиміляцію та етнічну націоналізацію. Мова найочевидніше матеріялізувала ці протилежні процеси і невпинно готувала країну до самостійної держави. Однак вона потребувала двох базових речей для внутрішнього самозбереження: граматичного опрацювання і літературного втілення. Саме це граматичне раціо Галичини і літературне емоціо Великої України були приречені зійтися в одному політичному організмі, аби вивести націю з тупика історії.

Суть цього блискуче сформулював гарячий і пристрасний П. Куліш: "Отечество собі ґрунтуймо в ріднім слові: / воно, воно одно від пагуби втече, / піддержить націю на предківській основі... / хитатимуть її політики вотще ! / Переживе воно дурні вбивання мови; / народам і вікам всю правду прорече"; "Найбільше ж величче української нації явне з того, що, зоставшись без церковного, політичного, воїнського і наукового передовництва, спромоглась вона видати з себе самобутню літературу. Пам'ятне бо нам слово московського оракула: що польське повстанне єсть ніщо, як порівняти його з повстанням літературної України. Там,

рече, відпала б, може, під лихий час, невеличка провінція в імперії; а тут мужицька мова, ставши літературною, розколе імперію по самій серцевині” [7: 580]. Це перші соціолінгвістичні висновки, в яких мову трактовано як причину і наслідок суспільно-політичного розвитку. Отож, якщо хочемо досягнути свободи, демонструймо силу. Кого мова любить, того вона робить могутнім.

Література:

1. Андерсон Бенедикт. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. – К, 2001.
2. Данеш Фр., Чмейкова С. Екологія языка малого народа. // Язык. Культура. Этнос. – М., 1994.
3. Документи і матеріали. “Русалка Дністрова”. // Упорядники Ф.І. Стеблій, О.А. Купчинський. – К., 1989.
4. Качала Я. Язык и национальная самоидентификация. // Язык... Там само.
5. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. – К., 1991.
6. Куліш Пантелеймон. Чого стоїть Шевченко яко поет народній. Лист (III) з хутора. // Основа. – 1861.
7. Куліш Пантелеймон. Зазивний лист до української інтелігенції // Хуторна поезія. – Львів, 1882.
8. Луцький Юрій. Між Гоголем і Шевченком. – К., 1998.
9. Масенко Лариса. Мова і політика. – К., 1999.
10. Нещименко Г. П. Язык и культура в истории этноса // Язык... Там само.
11. Слабошпицький М. Алчевські // Дивослово. – 2003. – № 3.
12. Шалата М.Й. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1969.